

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL FILOLOGIE

**Virgil Nemoianu, teoretician literar
- portret al identității culturale**

*

***Virgil Nemoianu, literary theorist
- (a) portrait of cultural identity***

Conducător științific

CS I dr. habil. Grațiela (Benga) Țuțuianu

Doctorand

Ionuța Natalia Munteanu-Iorga

Timișoara

2025

REZUMAT

Cercetarea noastră și-a propus să examineze angrenajul dialectic al culturii, expus în studiile profesorului Virgil Nemoianu, precum și dozajul de moderație, echilibru, rigoare teoretică și analitică pe care autorul îl plasează într-un discurs metacritic spectral. Pe parcursul acestei teze, am analizat retrospectiv rolul lucrărilor de tinerețe, apariții pe care le considerăm ca fiind de o considerabilă amploare ideatică – *Structuralismul* (1967) și *The growth and uses of the idyllic model in literature* (1971) – pentru ca, în plan secund, să observăm care sunt constantele care pot fi regăsite în operele de maturitate (cele ale ultimilor douăzeci de ani), îndreptate către o tendință universală de a defini literatura prin filtrele sociocriticii.

Pentru a lămuri în ce direcții se plasează analiza structurală produsă de studiile profesorului Nemoianu, am urmărit care au fost transformările fundamentale ale percepției autorului asupra culturii și literaturii comparate. Am examinat (acolo unde există) argumente similare sau contrastante – existente la contactul cu subiecte socio-literare sau de apartenență etico-filosofică. Aspectele și argumentele estetice și de configurare spirituală / confesională (expuse în interiorul studiilor comparatiste) au fost și ele tratate analitic, pentru a încerca să confirmăm argumentativ presupusa structură reconciliantă a teoreticianului (dinspre un conservatorism spre un liberalism cultural).

În linii mari, obiectivele tezei se subordonează nevoii de investigare a *resorturilor culturale*, a *dominantelor discursului critic*, a rezonanței *câmpului terminologic*. Toate aceste arii de cercetare pot să indice predilecția pentru domenii tematice care au determinat cristalizarea *teoriilor secundarului*, precum și expansiunea *teoriei romantismului minor* și teoretizarea unui *postmodernism al identităților culturale europene*. Întrucât volumele care l-au consacrat pe profesorul român ca fiind un teoretician literar reputat se constituie din inter-relaționarea permanentă a unor corpusuri de cercetare teoretizantă cu examinarea istorică a conceptelor de

romantism, canon și postmodernism, teza a pendulat (dincolo de delimitările celor cinci capitole) între a expune liniile de rezonanță / remanență și evidențierea nevoii lui Virgil Nemoianu de fixare prin repetitivitate și prin refracție teoretică.

De asemenea, ne-am concentrat pe construirea unui model explicativ care să confirme/ infirme teza conform căreia originalitatea ideilor literare nuanțate în studiile lui Virgil Nemoianu își are substanța în interferența cu o variată paletă de substraturi și de arii de relaționare identitară istorică, socială, filosofică, politică. În mod firesc, aceste direcții ne-au legitimat să considerăm că legătura identitar-istorică cu modelele literare ale unui continent cu suveranitate culturală poate susține un câmp comun de percepții, situându-l pe Virgil Nemoianu în sfera unui conservatorism sincretic.

Studiul monografic pe care îl propunem investighează morfologia stilurilor critice care au marcat cariera universitară a profesorului Virgil Nemoianu. Pentru urmărirea acestei componente a cercetării noastre, am parcurs, printr-un demers analitic (cronologic sau prin afiliere tematică), lucrările semnate de Virgil Nemoianu, atât a celor publicate în timpul șederii în România, cât și a celor traduse ulterior emigrării sale în Statele Unite ale Americii. Loturile de analiză evaluate ca esențiale în întocmirea adecvată a monografiei s-au constituit din contribuțiile care alcătuiesc, de fapt, opera *integrală* a autorului (bibliografia operei), precum și din apariții bibliografice critice care interacționează teoretic, metodologic, tematic sau analitic cu opera lui Virgil Nemoianu. Am acordat atenție atât dosarelor critice, articolelor de întâmpinare și interviurilor publicate în periodice și suplimente literare românești, cât și recenziilor și studiilor apărute ca reacție față de cărțile publicate de către Virgil Nemoianu. Pe lângă textele integrale, porțiunile brute, aflate în jurnal, aparținând lui Nemoianu, au fost explorate analitic în căutarea intenționalităților, a tonurilor critice, a nuanțării ideilor. Am sugerat clasificări și liste de lucru, am trasat teme de interes, care s-au preschimbat în subcapitole ce s-au așezat în interiorul corpusului textual.

Tomurile de sinteză culturală, care ne-au putut oferi evidențe privind conexiunile și interacțiunea teoretică dintre cercetări similare cu cele ale lui Virgil Nemoianu, sunt examinate în toate părțile tezei fie sub raport sintetic, fie în manieră analitică. Unele redau detalii privind studiile dedicate romantismului, în timp ce altele subliniază diferențele pe care le înregistrează Virgil Nemoianu prin raportarea la opinii privind canonicitatea ori postmodernismul.

Prin compararea nucleelor ideatice, am remarcat faptul că au existat, de-a lungul timpului, și discontinuități, dar și contraargumente involuntare – corectate apoi prin reevaluări și reveniri teoretizante. Totodată, propunându-ne să observăm care au fost finalitățile științifice pe care le-au generat conținuturile studiilor lui Virgil Nemoianu și în ce măsură acestea au favorizat apariția unor răspunsuri / interferențe ori ecouri academice sau științifice naționale și internaționale, am studiat comparativ tematici, volume și autori pe care i-am considerat ca fiind în rezonanță cu opera teoreticianului. Printre aceștia, René Wellek, Paul de Man, David Perkins, Charles Altieri, Bruce Goebel și Weixlmann – asupra cărora am focalizat în diverse secțiuni ale tezei.

Urmărind axa *tranziție - taseu - contexte culturale*, am observat evoluția identitar-culturală a intelectualului român, distanțarea de identificarea cu identitatea dizidentă, traseul tânărului intelectual ajuns la Washington, parcursul academic și instalarea în interiorul unor poli de emergență și influență culturală. Prin suprapunerea activității academice cu cea literară, am depistat traiectele editoriale care au influențat ascensiunea sa academică, critică și culturală.

Pentru a proba ipoteza noastră privind existența unui secvențialism critic al autorului, am examinat raporturile existente între scrieri din diferite perioade de formare. La finalul procesului, am integrat în cercetarea noastră un subcapitol care va clarifica și preciza dacă aceste raporturi sunt de generare de noi idei sau dacă ele sunt de reexaminare a ideilor și a viziunii culturale deja sedimentate. De asemenea, dimensiunea argumentativă a prezentei monografii expune faptul că Virgil Nemoianu revine la vechi texte personale, pentru a le adapta, îmbunătăți sau chiar rescrie sub incidența unei conștiințe reflexive care se vădește conștientă de propria poziționare într-o epocă post-teoretică. Teoreticianul adaugă, din timp în timp, aspecte de natură explicativă în introducerile la cele mai noi reeditări ale volumelor sale, arătând, în această manieră, continua sa preocupare pentru racordarea operei sale la elemente de noutate teoretică, conceptuală și metodologică.

Primul capitol al tezei, ***Receptarea critică a lui Virgil Nemoianu***, stabilește trasee de investigare între bornele biografice și detaliile academice care expun personalitatea reputatului comparatist Virgil Nemoianu. Titlul acestui capitol expune, de la sine, traiectoria care întretaie existența unei biografii a vieții private cu opera și ethosul tematic instrumentat de autor în căutarea unor sensuri literare rămase absconse în cazul unui demers superficial de receptare a literaturii lumii. În acest capitol introductiv, cu valențe expozitiv biografice, ne concentrăm să arătăm faptul că pentru Virgil Nemoianu cunoașterea literaturii începe cu explorarea ei de la un cotlon la altul,

dinspre text către concept și din interiorul istoriei europene spre istoriile particulare ale unor literaturi naționale care s-au făcut remarcate paradigmatic în secolele XVIII, XIX și XX.

Al doilea capitol, intitulat ***Arii canonice, contexte culturale, polisemii tematice***, este dictat de nevoia de a expune transformarea culturală a curentului romantic european. În acest capitol, redăm categoriile romantice pe care le-a determinat existența unor geografii imperiale și urmărim ideea centrală a transformărilor istorice care au determinat schimbarea de perspectivă culturală ivită la trecere dinspre secolul al XVIII spre secolul al XX-lea. În această parte a cercetării, ne ocupăm de catalogarea unor accepțiuni privind teoriile *romantismului derivat*. Sistemele de idei pe care le vom analiza pentru a compara volumele *Îmblânzirea romantismului*, *Microarmonia și Triumful imperfecțiunii* vor fi cele care redau trecerea dinspre *High Romanticism* spre *romantismul minor de tip Biedermeier*. Pentru o ancorare teoretică relevantă, am căutat rezonanța ideatică care poate demonstra puncte de vedere similare existente între Virgil Nemoianu și teoreticieni precum: Paul de Man, Marshall Brown, Andrew Bowie, Raymond Williams și Thomas McFarland.

Capitolul al treilea, denumit ***Teoretizări privind canonul filologic și academic***, are un rol complementar față de al doilea capitol și arată faptul că preocupările culturale ale lui Virgil Nemoianu au avut în vedere expunerea unei fenomenologii a transformării canonice. Alături de oferirea unui punct de vedere contrastant față de teoria canonului literar occidental enunțată de către Harold Bloom, am supus ideile lui Virgil Nemoianu unei analize care va reliefa consistența considerațiilor legate de un canon al secolelor și al istoricizării. Ne preocupă, în acest segment, să arătăm că noile abordări critice care examinează canonul expun cercetători care, asemeni lui Virgil Nemoianu, caută elemente neexploatate ale domeniului canonic. Între cei pe care îi vom prezenta pentru o redare comparativă în raport cu ideile volumului *The Hospitable Canon* vor fi: Pascale Casanova, Jennifer Jordan, Herbert Grabas, Susanne Fendler, Jan Gorak. Ca ideatică, se dovedesc a fi contrastanți față de expunerile europocentrismului postulat prin canonicitatea descrisă de Harold Bloom.

Cel de-al patrulea capitol, ***Hermeneutică literară și istoricizare în teoriile lui Virgil Nemoianu***, are menirea de a identifica tipologiile critice și reflexive pe care volumele lui Virgil Nemoianu le înglobează. Arătăm, în acest segment, faptul că dincolo de masa imensă de informații ultra-specializate filologic, Virgil Nemoianu accesează un pattern teoretic expozitiv care ordonează ideile filologice în patru mari paliere: cel tematic, cel al istoricizării literare, cel al pluralismului metodologic și de cercetare și cel al expunerii hermeneuticilor conceptuale.

Al cincilea segment al cercetării, *Postmodernism și identitate culturală*, privește spre complementaritatea raportului dintre postmodernism și modernitate și creionează viziunea lui Virgil Nemoianu conform căreia ciclicitatea culturală este factorul care a determinat apariția unui curent postmodern ce reutilizează tipologii ale vechilor tipare culturale europene. Acest capitol are rolul de a-l prezenta pe teoreticianul român în lumina unui sistem de gândire care reflectă ambiguitățile și blocajele culturale punctând însemnătatea constructivistă a acestora pe scara istoriei culturale.

În acest punct al investigației noastre, ne-am folosit în principal de metode comparative care definesc în chipuri diferite postmodernismul și postmodernitatea, de la a gândi *supra-structura culturală europeană* și spațiul ideilor, al filosofiei, religiei și chiar pe cel al artelor, la a privi postmodernismul sub reflectarea unor condiționări complexe determinate de *subiectul și identitatea socială*. Autorii pe care i-am frecventat analitic în demersul de expunere a postmodernismului teoretizat de Virgil Nemoianu sunt Linda Hucheson, Ihab Hassan, Jean François Lyotard.

Din punctul nostru de vedere, originalitatea acestei investigații este determinată de capacitatea sa de a realiza o analiză care pendulează în permanență de la macro-conceptualizare spre microanaliza cu relevanță pentru teoriile lui Virgil Nemoianu. Din când în când, fragmentarea și chiar reducția intenționată ne-au permis captarea unor detalii mai puțin vizibile la o primă lectură a textelor sale. Continua ancorare teoretică între argumentele unor hipotexte relevante tematic și opiniile cordiale și relaxate emise de către Virgil Nemoianu, în diferite circumstanțe prilejuite de interviuri și evenimente academice, poate conferi tezei, credem, un caracter metateoretic care absoarbe și conține o multitudine de arcuri ideatice. La baza alcătuirii acestei teze au stat lecturi particulare, consonante în raport cu teoretizările lui Virgil Nemoianu care ne-au permis o mai concretă înțelegere a canonului, a romantismului și a ideii de postmodernism cultural și identitar.

Toate mecanismele textuale ale acestei teze sunt îndreptate să repereze și să capteze valoarea și consistența conceptuală a scrierilor lui Virgil Nemoianu. Strategiile de cercetare au avut în vedere căutarea intenționalităților, a rescrierilor voluntare sau a accentelor tematice existente în materialul textual prelucrat. Din multitudinea de tematici revelate ofertant de studiile semnate de Virgil Nemoianu, am ales să ne concentrăm atenția asupra unor matrici conceptuale și metacritice repetitive (romantism, postmodernism, canonicitate).

Urmărind traseele metodologice sugerate, considerăm că am indicat care sunt elementele de noutate impuse de studiile lui Virgil Nemoianu în domeniul cercetării românești și care sunt elementele ce țin de o explorare clasică a literaturii (în lumea cercetării academice occidentale). Concluziile privind diferențele de percepție culturală ne permit să observăm cum ar putea influența opiniile autorului pe studenții foarte tineri, care ar frecventa literatura recomandată de către profesorul român.

Explorarea detaliilor filologice conținute de textele teoretice ale lui Virgil Nemoianu a făcut posibilă realizarea unui subcapitol care explorează și canonul literar, dar și metatextualitatea și resorturile sale. Această parte a investigației a determinat o alăturare care examinează critic și comparatist listele canonice întocmite pe teren internațional. Totodată, din peisajul cultural românesc studiem similitudinile critice apărute la teoreticieni precum Matei Călinescu, Toma Pavel, Paul Cornea sau Adrian Marino. Prin intermediul istoriilor literare recente, am alcătuit un segment al tezei care a reflectat receptarea națională și internațională a personalității enciclopedice a profesorului Virgil Nemoianu.

Sintetizând, putem afirma că ideile asupra cărora teoreticianul român se concentrează, cu o recurență notabilă, au în vedere panoramarea a trei zone de conceptualizare. Prima zonă a teoretizării revelează *un canon* care permite observarea identităților culturale, precum și a identităților ce țin de definirea unei epoci și a unei ideologii; cea de-a doua subliniază capacitatea literaturii canonice de a prezerva pe termen îndelungat *valorile culturale* și morale ale umanității; cea de-a treia expune raportul confruntării *între tradiție și modernitate* care, la rândul său, arhivează idei estetice filosofice sau socio-politice definitorii pentru marile *culturi europene*.

Grosso modo, cercetarea noastră arată că opera profesorului Nemoianu s-a perfectat în etape, în spectre și tematici complementare, care derivau în permanență unele din altele și care se nuanțau continuu. În integralitatea lui, corpusul cercetat susține un construct organic, cu o anatomie proprie și cu o identitate critică complexă, ce propune teorii sistemice și totodată versatile, care fac trecerea între paradigme numai aparent incompatibile.